

120 ДНІВ СОДОМУ, АБО ШКОЛА РОЗПУСТИ

маркіз Альфонс де Сад

Навіть не роман, а план-проспект роману, з якого було написано тільки першу частину, а інші залишилися суто тезами-нотатками. Навряд чи існує ще одна книжка, яка виявилася б такою впливовою, не будучи навіть написаною. Зрештою, ми ж говоримо про автора, який люб'язно позичив своє ім'я, щоб назвати один із найдіозніших психічно-сексуальних розладів — садизм.

«120 днів» де Сад писав 1785 року, поки відбував ув'язнення в Бастилії. Він працював над твором 37 днів, той мав вигляд манускрипту завдовжки двадцять метрів. Чотирнадцятого липня почалося повстання, Бастилію захопили — рукопис було втрачено. Потім де Сад згадував свій відчай, бо то (визнавав) була б найкраща його книжка. Але «120 днів» знайшлися: рукопис зберігала родина тюремного наглядача, передаючи манускрипт із покоління в покоління, а 1904-го його нарешті опублікували. Цікаво, що у XX столітті манускрипт кілька разів викрадали до приватних колекцій. І зараз він знову загубився.

Шаленої слави здобула недороблена книжка, оригінал якої втрачений. Сама історія заважає де Саду бути надто до себе серйозним.

Франція XVIII століття, кінець царювання Людовика XIV. Четверо заможних літніх розпусників усамітнюються в середньовічному замку разом із дружинами (вони одружені з дочками один одного) і чотирма відомими бандершами. Там само — численний

почет їхніх секс-іграшок, сорок два сексуальні раби. Чотири місяці — з листопада до березня — вони розказують і вислуховують історії найбільш збочених сексуальних насолод та найбільш витончених катувань. Дещо з почутого одразу застосовують на практиці. Варто сказати, що кількість секс-рабів обох статей у цей час різко зменшується, до кінця книжки жоден не доживе. Байки, які стимулюють розпусників до дій, розповідають оті чотири старі проститутки — а їм є що розказати. Всього описано шістсот видів збочень. Така собі вкрай екстравагантна енциклопедія не-дай-боже-сексу.

Ця книжка про надлишок, гротескний надлишок у всьому: сексі, насолоді, стражданнях, владі. Вона й сама є надлишковою, хоча й іронічно — до кінця не дописаною.

Люто страшна казка. З відповідними «готичними» атрибутами: крута гора, провалля, моцні замкові ворота, рів із водою, звідний міст. Замок, де все відбувається, один в один схожий на де Садів палац Шато де Лакост. Але коли починаються оті содомські симпозиуми, один із героїв «120 днів» наголошує: ви всі тут відокремлені від світу, для якого вже давно мертві. Здається, автор того роману, написаного в темницях Бастилії, щось інтимно своє тут мав на увазі. Шалена й жахлива розпушта його героїв мусила б зробити «уже давно мертвих» на мить «втіленими».

Один із пильних читачів де Сада припустив: той мав певну місію. Немовби, настирливо досліджуючи життя лише в його збоченнях, де Сад вимагав від людини повернути все зло, яке вона спромоглася всотати за всю історію людського розуму. Коротше? Розум людини є очевидним джерелом зла, і це зло можна подолати за допомогою насильства над людським тілом. Напозір процедура видається нескладною, але напрочуд результативною. Ще коротше? Читаєш, і тобі гидко, але ти читаєш далі, бо тобі стане ще бридкіше згодом.

Для де Сада розумники придумали навіть спеціальне означення — «автор-негідник». Так воно і є, звісно.

1984

Джордж Орвелл

1948-й — саме цього року було написано книжку, яку назвали «1984». Очевидно, що то був роман про майбутнє. Апокаліптична футурологія, яка вчасно має запобігти нашим теперішнім помилкам, щоб ті не призвели до страшних результатів у прогнозованому майбутньому. Такі книжки ми зevamo антиутопіями. «1984» — альфа і омега європейського роману-антиутопії.

Чули знамениту фразу «Великий Брат пильнує за тобою», якою позначають ситуацію тотального контролю держави над людиною? Ясно, що чули і знаєте: вона — з «1984». Власне, всі антиутопії — про зіткнення особистості й системи, а переможець має бути тільки один. В Орвелла програє особистість. Прикметно, що книжка спочатку мала називатися «Остання людина в Європі». Прикметно, що вона так не називається.

Є Океанія, Остазія та Євразія, вони воюють. Тридцятидев'ятирічний Вінстон Сміт живе в Лондоні, що в Океанії. Працює в Міністерстві Правди, чия функція — фальшувати поточні новини й історичні джерела. Він — член Зовнішньої партії, але потай сумнівається в непогрішності її принципів. Підмічає собі серед колег-мініправників начебто-однотумців: О'Браєна і Джулію, яка стає його коханкою. (Позашлюбні зв'язки заборонені Партією, до речі, для сексу є спецпідрозділ — Антисексуальна Ліга.) О'Браєн виявляється співробітником Поліції Думок. Бунтівну парочку заарештовують. Не витримавши катування, Вінстон зраджує Джулію; до його честі — не відразу, а після побудови складних умоглядних схем на кшталт

«зрадити на словах, а не в почуттях — не значить зрадити». Помиляється.

Людину як особистість формує соціальна свідомість. Її адаптивний розум згрубша. Якщо відкинути саму ідею рацію, то в людині залишаться тільки первісні інстинкти. Партія має власний важіль впливу: агресію як інстинкт. Іде постійне сугестивне «прокачування» агресії громадян: «двохвилинка ненависті», «тиждень ненависті», власне, Великий Брат — уявлений одноосібний лідер Партії. Тож природно, наприклад: Вінстон просто не може зрозуміти, що відчуває до жінки: сексуальний потяг чи потяг до вбивства. У нього в анамнезі є спроба вбити дружину, між іншим.

Але і спротив Партії герої Орвелла чинять теж через інстинкти: інстинкт розмноження та інстинкт самозбереження. Кохання і втеча — от шляхи їхнього звільнення. Джулію тут показово звать «бунтівницею нижче поясу», її сексуальність — то її самопорятунк. Вінстон же показово втече, зрадивши. А ще він зловживає алкоголем: ідеальний ескейпер.

Отже. Щоб вижити у ворожому соціумі й не втратити себе як особистість, варто не забувати, що ти — просто біологічна тваринка. Так? А тієї миті, коли усвідомиш себе біологічною істоткою, ти остаточно втратиш себе як соціальну особистість. Теж правильно?.. В Орвелла простих відповідей не шукайте. Не за прості відповіді ця книжка визнана найвпливовішим романом ХХ століття.

Світ «1984» ґрунтується на розвинених технологіях (типу відеоспостереження) і вишуканих стратегіях пропаганди (типу перманентної війни). Він розвивається лише як складна система маніпуляцій свідомістю й поведінкою. Ідеально збалансований тоталітарний світ. З Орвелла вийшов незлецький пророк. На жаль.